

СТЕПАН БЕВЗЕНКО І ЮРІЙ ШЕВЕЛЬОВ

У статті з'ясовано роль Ю.Шевельова у представленні С. Бевзенка в «Encyclopedia of Ukraine».

Ключові слова: Бевзенко, Шевельов, енциклопедія.

Переглядаючи архівні матеріали Наукового товариства ім. Шевченка в Європі, я звернув увагу на дві копії «Списку гасел з групи “мова” за картотекою “ЕУ”». Цей список готувався для майбутньої «АЕУ-2» (англомовної Енциклопедії Українознавства — відомої нині як «Encyclopedia of Ukraine»). Одну з копій супроводжують зроблені на окремому аркуші зауваження Головного редактора ЕУ — Володимира Кубійовича — датовані 01. 02. 1978 р., з яких чітко видно, що вони призначені для відповідального редактора групи «мова» Юрія Шевельова. Це потверджується й копією листа В. Кубійовича до Ю. Шевельова від 17 листопада цього ж року, який також зберігається в архіві НТШ у Європі. У листі поміж іншим В. Кубійович зазначає:

«Дорогий Юрію Володимировичу!

Мило згадую нашу зустріч і розмови. Як ми домовлялися посилаю:

- 1. Список гасел з групи «Мова» з Вашими доповненнями (я маю копію).*
- 2. Відбитку Вашого листа з 6.3.1978 і мою відповідь з 17.3. (копія).»*

Отже, це дає підстави говорити, що ми маємо справу з копією доопрацьованого Юрієм Шевельовим списку гасел з групи «мова» для «Encyclopedia of Ukraine».

Звичайно, значну цікавість становлять згадані лист Ю. Шевельова й відповідь на нього В. Кубійовича. На жаль, поки що ці листи мені недоступні. Проте вони не мають суттєвого значення для теми цієї замітки, оскільки завдання, що я поставив перед собою: довести, що стаття про С. Бевзенка у I томі «Encyclopedia of Ukraine» з'явилася завдяки старанням Юрія Шевельова.

У «зауваженнях» В. Кубійовича читаємо: « в “ЕУ” є бл. 250 біографічних нотаток про мовознавців. Мабуть, це число можна скоротити, бо ніхто не шукатиме за третєрядними постатями. Деякі гасла в перших томах були надто короткі, деякі — в останніх тт. непропорційно великі (напр., рос. філолог О. Соболевський — майже шпальта)». До речі, до збільшення розміру гасел в останніх томах ЕУ, на думку В. Кубійовича, доклав свою руку Олекса Горбач, там само кількома абзацами вище зазначено: «Як в усіх групах “ЕУ”, так і в гаслах з мови, гасла на перші літери невеликі своїми розмірами, на дальші — вже надто великі. На це впливає і підхід проф. Горбача, який постійно збільшував розміри гасел». Виклавши свої міркування щодо окремих ділянок з групи «мова», Головний редактор ЕУ резюмує: «Слово за Вами».

Як показано на фотокопії сторінки зі «Списку гасел...» прізвище Bevzenko з позначкою **Н**, що значить нова стаття, внесено до списку, надісланого редакцією ЕУ з Сарселью до Нью-Йорка Юрію Шевельову. Ще одним підтвердженням, що саме Ю. Шевельов вніс прізвище С. Бевзенка до реєстру статей мовознавчого блоку англомовної ЕУ-2 можуть служити слова Ю. Шевельова у листі-відповіді від 25 листопада 1980 року до Данила Струка: «Гасла Буйиний, Бескровний, Бойків, Борковський вилучені з тих, що йдуть до АЕУ2». Це, власне, також чітко фіксовано у списку (див. фотокопію). Названі прізвища, як і деякі інші, скреслені. Нині важко сказати, чим керувався Юрій Володимирович — зауваженнями В. Кубійовича, якого шанував і поважав, про що свідчать рядки спогадів у двотомнику «Я, мене, мені... (і довкруги)» (Харків—Нью-Йорк, 2001. Т.1-2.), чи своїм переконанням, що в ЕУ-2 дали багато еміграційних постатей, оминувши між тим низку імен в радянській Україні, кращих від них (про це говорить в одному з листів до В. Кубійовича). Очевидно одне, й це вже достеменно відомо за численними публікаціями, що Юрій Володимирович, як і Володимир Михайлович, завжди на перше місце в оцінці особи ставили її професійність, а не партійну приналежність чи «західняцьке/східняцьке» походження. Саме цим, на мій погляд, пояснюється наведена вище відповідь Данилові Струкові, який у листі до Ю. Шевельова від 20 листопада 1980 року писав:

«Вельмишановний Пане Професоре!

Як Вам мабуть відомо, я тут трохи помагаю при підготовці матеріалів до першого тому АЕУ2. Одним із моїх завдань – це переглядати дані ділянки і перевірювати чи всі гасла, що могли б іти до першого тому зроблені. Ділянка з мови, за яку Ви відповідаєте, майже скінчена. Є, все таки, пару гасел, які або були пропущені або були зроблені а матеріали десь заділися. Мабуть деякі з цих Ви

рішили не давати – я хочу ще раз звернути Вашу увагу на них. Це стосується деяких репресованих лінгвістів: Буйний, Бескровний, Бойків. Всі три є в ЕУ2 і могли б іти до АЕУ2 хоч для всіх бракує точних дат.»

Тема представлення мовознавців та й загалом гасел з ділянки мовознавства в ЕУ-2 та АЕУ-2 є надзвичайно цікавою й чекає на свого дослідника. Нині я лише відкрив одну з її сторінок, аби показати, що в силу об'єктивних обставин (С. Бевзенко почав друкуватися лише з початку 50-х років, а I том ЕУ (літери Абаза-Голов'янка) був видрукований 1955 року, готувався ж, звичайно, ще раніше) прізвище С. Бевзенка не могло потрапити до україномовної ЕУ, а стараннями Ю. Шевельова було представлено в її англomовному варіанті.

Чи писав Ю. Шевельов статтю про С. Бевзенка в АЕУ-2? Однозначно відповісти на це питання важко. Спогади про американський період життя Юрій Володимирович не залишив, а найповніша відома мені його бібліографія, укладена Андрієм Даниленком і Левом Чабаном, не подає енциклопедичну статтю «Bevzenko» у переліку шевельовських статей англomовної енциклопедії (Див. «Юрій Володимирович Шевельов (Юрій Шерех) Матеріали до бібліографії. Нью-Йорк, 1998). Проте припущення, що саме Ю. Шевельов склав цей невеличкий нарис про Степана Пилиповича в «Encyclopedia of Ukraine» дозволяє зробити лист Ю. Шевельова до В. Кубійовича від 17 вересня 1979 року:

«Дорогий Володимире Михайловичу!

Нарешті, нарешті, нарешті... Висилаю Вам 46 гасел, усі на Б, Ц, Д. точніше 45, бо не висилаю білорусько-українських мовних зв'язків, бо маю враження, що вислав його раніше. Будь ласка, перевірте, коли нема, я вишлю, воно готове теж.

Гасла не за порядком (бо деякі старі, деякі нові), але всі нумеровані зеленим і можете дати їх розрізати й скласти за порядком.

Дуже прошу, вважайте, щоб не загубилися, як це було з одним гаслом Струмінського. Бо для багатьох з них я немаю копії. Як загубляться, то пропало, бо вдруге їх робити ані нема охоти, ані не знати, коли б я знайшов час.

У гаслах є прогалини, здебільшого дати. Може з сарсельських матеріалів зможете їх доповнити. Тут тепер переберу всі гасла, де не все в порядку.

Ю, Бевзенко – брак дати народження, брак дати словника (цей словник виходив в Одесі і до Америки не дійшов, я його не бачив).»

Отже, якщо не підготував особисто, то, поза сумнівом, зредагував енциклопедичну статтю про С. П. Бевзенка Юрій Шевельов.

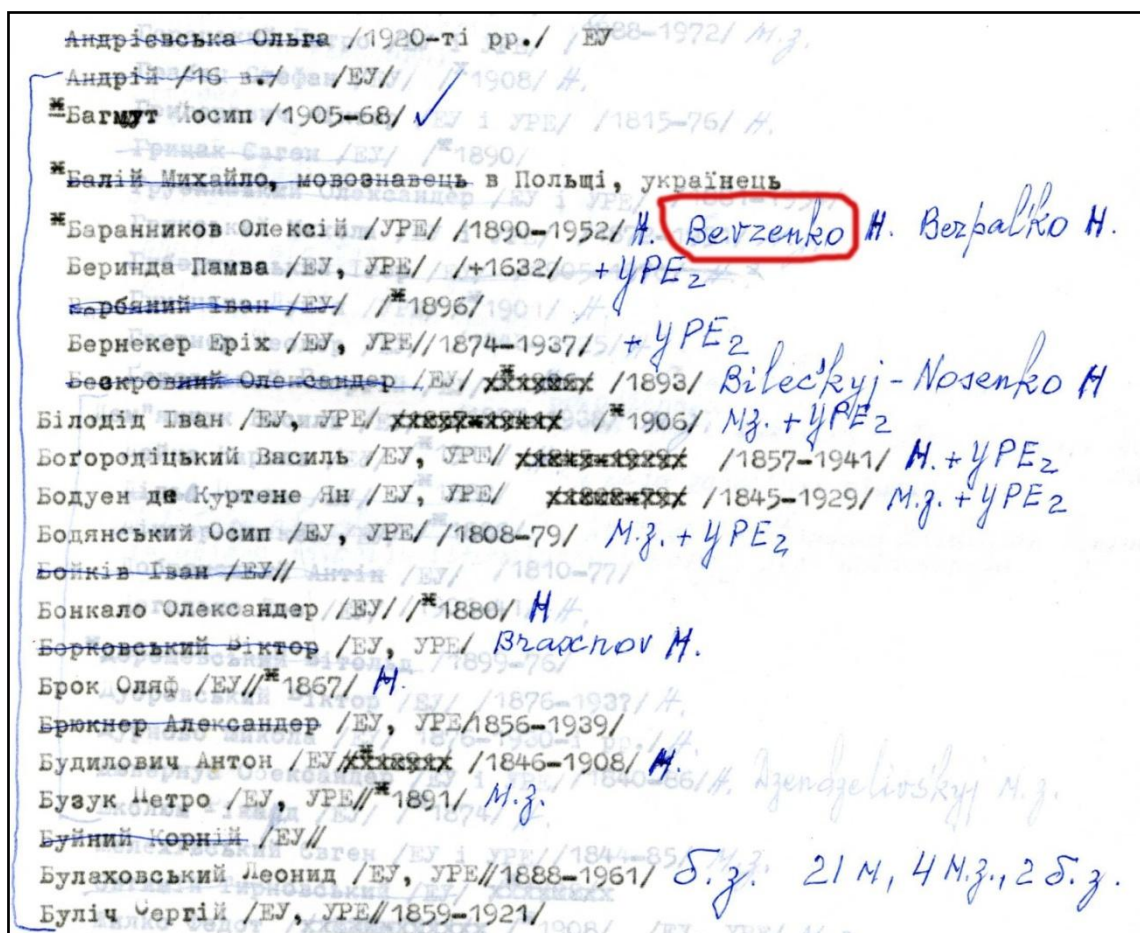
Чи можемо ми говорити про стосунки Степана Бевзенка і Юрія Шевельова? Звичайно так, якщо під ними розуміти не лише особисті взаємини, а характерні для науковців стосунки через їхні праці, ідеї, наукову полеміку. Це також справа майбутніх дослідників, бо ані обсяг статті та, власне, й її задум не надаються до того. Лише кілька зауваг, що «лежать на поверхні», дозволю собі подати тут.

Наскільки мені відомо, у працях С. Бевзенка немає посилань на дослідження Ю. Шевельова. Очевидно, я не помилюся, якщо стверджуватиму, що причина неуваги з боку Степана Пилиповича до здобутків найвизначнішого українського славіста у політичній системі, що панувала у ті часи в Україні. У найплідніший період своєї творчості, що припадає на II пол. ХХ століття, професор С. Бевзенко, як, до речі, і всі українські науковці-гуманітарії, був позбавлений доступу до надбань своїх зарубіжних колег, «замкнений» у вузькому колі радянського мовознавства. Між тим у найважливішому дослідженні Ю. Шевельова «Історична фонологія української мови» (цитовання подаю за україномовним виданням, здійсненим 2002 р. у Харкові) кілька разів зустрічаємо прізвище С. Бевзенка. Своєрідність авторського стилю Ю. Шевельова поміж іншим полягає і в тому, що він не дає аналізу досліджень з того чи іншого питання своїх попередників чи сучасників. Про це він пише у Передмові до названої праці: *«Як правило, позиції інших учених з кожного питання не висвітлюються: короткий виклад інших підходів подається лише тоді, коли випадок є спірним, а пропонуване розв'язання — згогдним (виділення — М. Ж.). Наприкінці кожного розділу, одначе, додано вибрану, але досить розлогу бібліографію. Це дає змогу всім охочим на власну руку детально запізнатися з іншими позиціями»*. Такий підхід пояснює незначну кількість посилань на роботи С. Бевзенка — лише двічі (с. 681 та с. 819) Юрій Шевельов вважає думки С. Бевзенка спірними. Є три “заочні” посилання на роботи Степана Пилиповича, коли

Ю. Шевельов не апелює до постулатів, викладених у статтях С. Бевзенка, а рекомендує «*всім охочим на власну руку детально запізнатися*» з ними. Так, розглядаючи диференціацію довгих і коротких голосних Ю. Шевельов, у вибраній бібліографії подає статтю С. Бевзенка «Лабіалізоване *ы* (*ы*) в говорах Закарпаття (До питання про характер старовинного слов'янського *ы*)», вміщену у «Наукових записках Ужгородського університету. Т.14. Діалектологічний збірник» (Львів, 1955). Розділі 24 «Наслідки занепадів ерів: перехід *e* в *a* у звукосполучі *iје—ъје*» також завершується бібліографією, яка налічує 4 позиції, серед них, окрім робіт Євгена Тимченка, Григорія Ільїнського, Миколи Пушкаря й робота С. Бевзенка «До походження флексії *-e* в іменниках типу *зілля* в південно-західних діалектах», надрукована у зб. «Праці ХІІ республіканської діалектологічної наради» (Київ, 1971). Третя праця С. Бевзенка, яку рекомендує Ю. Шевельов у вибраній бібліографії до 31 розділу «Злиття *i* та *y* — частина друга», — це стаття «Форми давально-місцевого відмінка однини на *-ові* українських іменників на тлі загальнослов'янському», вміщена у зб. «Праці Одеського університету. Т. 152. Серія філологічних наук. Вип. 15.» (Одеса, 1962). У книзі «Професор Степан Пилипович Бевзенко» (К., 1999, упорядник і автор вступної статті П. Ю. Гриценко) назву цієї статті подано так: «Форми давального і місцевого відмінка...».

Ці кілька далеких від наукового аналізу мовної спадщини Степана Пилиповича, лекції якого мені пощастило слухати, штрихів, сподіваюся, доповнять портрет незабутнього професора Степана Бевзенка.

Фотокопія 2-гої сторінки «Списку гасел з групи “мова” за картотекою “ЕУ”»

The article describes contribution by G. Shevelov in coverage individual S. Bevzenko in "Encyclopedia of Ukraine".
Key words: Bevzenko, Shevelov, encyclopedia